С.Ъ.Азадялийева

БЮЙЦК МЦТЯФЯККИР ВЯ ЩУМАНИСТ ШАИРИ SEYID ИМАДЯДДИН НЯСИМИ ЩАГГЫНДА БЯЗИ ГЕЙДЛЯР

Йахын Şərqin zəngin mədəni-mınıvi sərvətləri üzərində ucalmış və bədii söz sənətinin son dərəcə qiymətli incilərini юз поезийасында даими тяряннцм етмиш Азярбайъанын бюйцк mütəfəkkir вя щуманист şairi Имадяддин Нясиминин 2019-cu ildə 650-иллик йубилейинин йцксяк сявиййядя тянтяняли шякилдя гейд едилмяси барядя Азярбайъан Республикасынын Президенти Илщам Ялийев 15 нойабр 2018-ъи ил тарихдя Сярянъам имзаламышдыр. Бюүцк Азярбайъан шаири, Йахын Шярг поезийасынын эюркямли классики, мцтяфяккир вя щуманист Сейид Имадяддин Нясиминин анадан олмасынын 650-иллийи Шәрг вә Гәрб халгларынын мәдәни һәйатында диггәтәлайиг һадисәдир. Буэцн гәдирбилән Азябайъан халгы доьма поезийамызын фәхри, нәъиб ямялляри иля юз вәтәниндән узагларда шющрятлянмиш, ады юлмüз адлар сырасында чәкилән, бир чох халглар тәряфиндән чох севилян, ирси диггятля юйрәнилән вә йцксяк дяряъядя гиймәтляндирилән Сейид Имадяддин Нясими кими истедадлы инсанлары даими йад едирләр.Сярянъамын биринъи бяндиндя эюстярилир ки,böyük şair və mütəfəkkir Imadəddin Nəsiminin 650-illik yubileyi Azərbaycan Respublikasında dövlət səviyyəsində geniş qeyd edilsin. Сярянъамда ейни заманда гейд олунур ки, İmadəddin Nəsimi azərbaycan xalqının ümumbəşər mədəniyyətinə bəxş etdiyi qüdrətlibя парлаг cимаlardandır. Nəsimi dünya poezi-yasının ən kamil nümunələri sırasında diqqətəlayiq yer tutмуш, əsərlərində daim insanın əzəmətini, insani məhəbbəti vəşəxsiyyətin azadlığını tərənnüm etmişdir. Nəsiminин йарадыъылыьы юз dövrünцн dərin poetik fikirləri ilə зянэин fəlsəfi дцшцнъələrinин vəhdətindən ибарят olapar, elmi-fəlsəfi фикирлярин aydın ifadəçisinəçevrilmiş müstəsna əhəmiyyətli ədəbi irsin qədim köklərə vəçoxəsrlik ənənələrə malik azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xüsusi mərhələ təşkil edir. Хцсуси вур-ьуланмалыдыр ки, Nəsiminin yaradıcılığı bir sıra xalqların bədii-ictimai fikrinin inkişafına эцълц təsir göstərmişdir.

Nəsimi irsinin azərbaycan xalqının mənəviyyat xəzinəsində layiqli yer tutmasıötən əsrin 70-ci illərindəöz мцдирик fəaliyyəti sayəsində tarixi-mədəni dəyərlərimizə münasibətdəəsaslı dönüş yaratmış азярбайъан халгынын Цmummilli lideri Heydər Əliyevin adı ilə bipбаша bağlıdır. Məhz Улу Юndərimiz дащи Щейдяр Ялийевин təşəbbüsü ilə azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli сималарындан ilk dəfə Nəsiminin 600-illik yubileyi YUNESKO-nun tədbirləri siyahısına daxil edilmiş və 1973-cü ildə beynəlxalq miqyasda qeyd olunmuşdur. Həmin dövrdən etibarən Nəsimi irsinin və bütövlükdə klassik azərbaycan mədəniyyətinin daha əhatəli araşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılır. Мямнунлугла гейд етмяк олар ки, Nəsiminin yaradıcılığı artıq milli-mənəvi varlığımızın ayrılmaz tərkib hissəsini тяшкил edir. Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətində Nəsiminin yaddaqalan obrazı yaradılmış, Bakı шящяринин эюркямли mərkəzi йериндя şairin əzəmətli heykəli ucaldılmışdır, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutu Nəsiminin adını daşıyır.

2017-ci ilin may ayında Parisdə YUNESKO-nun Баş qərargahında Nəsiminin vəfatının 600 illiyinin qeyd edilməsi və 2018-ci ilin sentyabr ayında ölkəmizdə Nəsimi şeir, incəsənət və mənəviyyat festivalının təntənəli şəkildə keçirilməsi ölməz şairin xatirəsinə dərin ehtiramın парлаг ifadəsi hesab oluna bilər. İmadəddin Nəsiminin adı həqiqət naminə, fikir azadlığı yolunda qəhrəmanlığın rəmzi kimi əbədiləşib, əsrlərdən bəri Şərq xalqlarının yaddaşında yaşamaqdadır.

Шцбһəсизки, бу кичик мәгаләдә әсас мәгсәд Нәсиминин йарадыъылыьынын һәр тәрәфли тәдгиги вя йа Нәсими йарадыъылыьына хас олан бцтцн хцсусиййәтләринәһатәедилмәси дейилдир, ола да билмяз; чцнки мцяллиф щягигятян Нәсими дцнйасынын билиъиси дейилдир, йалныз мялум щягигятляр ясасында Нәсими дцнйасынын зянэин ирсини мямнуниййятля эениш тяблиьи истигамятиндя фяал иштирак етмяк нийиятиндядир. Дцшцнцрям ки, мющтярям президентимизин сярянъамынын щуманист рущуна уйьун олараг, бюйцк Нясиминин бцтювлцкдя юзцнцн, еляъя дя онун иътимаи-файдалы вя мяняви-ядяби ирсинин билаваситя эениш тяблиьиня дярщал башланылмалыдыр вя республиканын зийалылары, алимляр ордусу, университетлярин профессор-мцяллим щейяти бу ваъиб дювлят тядбиринин эениш халг кцтляси ичярисиндя, тялябяляр вя шаэирдляр арасында, бцтювлцкдя бцтцн ъябщя бойу эениш тяблиьиндя рущ йцксяклийи иля фяаллыг эюстярмялидир.

Nəsimiбюйцк вя истедадлы шаир олараг юз поезийасы иля доьма азәрбайъан дилиндә эюзял әсәрләр йаратмагла йцксәлтмиш вә шющрәтләнмишдир. О, юз дюврцнцн мцтярягги, һәгигәтән һуманист идейаларынын ъарчысы олараг юз никбинлийи вә азад дцшцнъәляри иләъямиййятдя эениш шющрәт газанмышдыр. Гядирбилян азәрбайъан халгы доьма ана дилиндә поезийанын инкишафы ишиндәИмадяддин Нәсиминин хидмәтләрини даим хатырлайыр вя йцксяк гиймятляндирир. Щашийя чыхараг гейд етмяк лазымдыр ки, дяръ олунмуш мялуматлара ясасян Сейид Имадяддин Нәсими о заманлар мәшһур мәдяниййят мяркязи олан Ширванда доьулмуш, һәйаты бойу бир чох чәтинликләрлә, изтирабларла вя тягибләрлә цзляшмишдир. Бунунла беля поетик азадлыг ахтаран мцтяфяккцр шаир о заман юзцнц һеч йердә тәһлцкәдән кянар һисс едя билмямишдир. Нятиъәдя Нясиминин наращат һяйаты Сурийанын Щәләб шәһәриндә фаъиәви шякилдә сона йетмишдир.

Азярбайъан халгынын дцнйа мядяниййәтинә бәхш етдийи бюйцк сюз усталары ичәрисиндя Имадәддин Нәсими диггәтәлайиг йер тутур. Чцнки Нясими эянъ һяйатыны, гцдрәтли истедадыны, бюйцквя аловлу гәлбинин бцтцн илһамыны вя һәрарәтини инсанын азадлыьы вә сәадяти уьрунда мцбаризәйә һяср етмишдир. Онунтәряггипәрвяр иътимаи-фялсяфи идеалларла зәнэин олан әдәби ирси йцксяк бәдии-естетик сявиййяйә малик поезийа кими азәрбайъан әдәбиййаты тарихиндя йени, мяһсулдар вя мараглы бир мярһялә тәшкил етмяклә бярабяр тцрк дилли халгларында ядәби инкишафына олдугъа әһәмиййәтли вя файдалы тәсир эюстәрмишдир. Нясиминин йарадыъылыьы гядим янәняляри олан мядәни ирс цзәриндә уъалмышды. Онун истедады илк нювбәдә доьма халгынын зәнэин шифаһи дастанларындан, «Дядә Горгуд» кими епик абидяляриндән, халг шеиринин янянәляриндән илщам алмыш, Хагани, Низами кими бюйцк сяляфляринин һуманист, дцнйяви ирси иля тярбийялянмишдир. Бу гайнаглар Нясиминин XIV ясрдя ана дилиндякамил сянят нцмуняляри йаратмасы цчцн гиймәтли зямин олмушдур. Нясимиейни заманда әряб, фарс дилляри васитясиля бу халгларын елми вя бәдии йарадыъылыг саһәсиндя ялдя етдикляри наилиййәтлярля орижиналдан таныш олмуш, Йахын Шяргин бюйцк сяняткарларынын, философларынын ясярләриндән бящрялянмишдир.

Имадяддин Нясими тәхминән беш мин мисрадан артыг фарсъа диван йаратмыш, әряб юлкәләриня сяйаһәти заманы орадакы охуъулара юз идейаларыны чатдырмаг мягсәдиля ярябъядя шеирләр гялямя алмышдыр. Диггәтялайиг щал

ондан ибарятдир ки, Нясими юз йарадыъылыьында шцурлу сурэтдэ бюйцк цстцнлцйц анъаг юз доьма ана дилиня вермиш, бу дилдя он ики мин мисрадан артыг бюйцк бир диван гойуб этмишдир.

Нэсими чох бюьранлы бир тарихи дюврдэ, теймуриляр истиласынын ьюкмранлыьы, ислам дининин мцдафиэсинэ архаланан сойьунчу ганлы мцьарибэлэрин шиддятлэндийи, иътимаи ядалэтсизлийин артдыьы бир зэманэдэ йашамыш вя йохсул халг кцтлэлэринин аьынаъаглы ьэйатыны дэриндян дуймушдур. Зэьмэткеш аилэсиндэн чыхан Нэсими ушаглыг иллэриндян сяняткарларын мцьитиндя йашамыш, онларын арзу вэ идеалларына баьлы олдуьу цчцн мадди немэтлэр йарадан инсанлара дярин мэьэббэт бяслэмиш, буна эюрдя феодал сарайларындакы мэдьиййэ шеиринэ тямам иля зидд, халгын иътимаи-сийаси идеалларыны, онун ьяйат мэнафеини экс етдирян инсанпярвярлик поезийасы йаратмышдыр.

Инсанпярвяр вя щуманист Нясиминин инсан вя эюзяллик щаггында фялсяфи бахышлары бахымындан о тамамиля щаглы олараг щесаб едирди ки, дцнйада эн гиймэтли сэрвэт инсандыр, инсан аллаһын тэъэссцмцдцр. Инсанынаьлы, камалы, зэкасы, йарадыъылыг гцдрэтивэ эюзэллийи дцнйайа зинэтдир, щяр шей инсана, онун рифащына вя сяадятиня хидмят етмэлидир, чцнки инсан цлвидир, мцгэддясдир. Бунлар бюйцк шаирин ъошгун ещтирасла тяряннцм етдийи идеаллардыр. Нясими обйектив дцнйаны, реал ьэйаты тэсдиг едэн бир шаирдир вэ бу мэнада о бир мцтэфэккир кими материалист дцнйаэюрцшцнэ йахынлашмышдыр. Бунунла беля Нэсимини материалист вэ атеист шаир кими гиймэтлэндирмяк сэьвдир. Ъанлы реалинсаны, онун эюзэллийини вэ дщиггятя лайиг һэйати мейллэрини тэсдиг едян бир шаир кими, о, дцнйяви цлви мэһэббятин, инсан эюзяллийинин эн ъошгун нэьмэкарларындан биридир. Нэсими атеист дейилдир. Лакин о шэриэт еһкамларыны, ибадэт вэ рийазят мэрасимлярини кэскин тэнгид едэн, ахирэт хурафатыны, еһкамчылыьы писляйэн, дини ибадятин мянэви эсарэтинэ гаршы цсйан едэн бир шаирдир. Она эюрядэ Нэсиминин дини еһкамлар элейһинэ, дини шэхси мэнфээт васитэсинэ чевирэн шэриэт хадимлэринэ гаршы кяскин тэнгиди халгын дцнйэви руһда, инсан пэрвэрлик руһунда тэрбийэсинэ хидмэт едир.

Нэсими юз зэманэсинин оьлудур. Орта яср феодал чэмиййэтиндя һюкм сурэн зиддиййэтляр, дини-мистик идеолоэийа онун йарадыъыьына вэ дцнйа эюрцшцня дярин тясир эюстярмишдир. Шаирин йарадыъылыьы зиддиййятлидир. Онун шеирлэриндэ һям дцнйа севэиси, һяйат ешги, һэмдя зцлм, эдалэтсизлик, ганлы мцһарибяляр ичэрисиндэ чаьлайан дцнйаны тярк етмэк, ондан цз дюдэрмэк мейлляри вар. Нэсимидэ эям оптимизм, һяйатышэн, хошбэхт кечирмэйэ чаьырыш, һэмдэ дэрин кэдэр, цмидсизлик, мэйуслуг вар. Онда һэм мцтэрэгги суфизм, һэмдэ еһкампэрэст, тэрки дцнйачы, һэйат вэ мэһэббэтэ дцшмэн олан суфилэрэ шиддэтли етираз вар.

Нэсими һэмишэ халг һэйатына, онун истэк вэ арзуларына баьлы олмуш, юз йарадыъылыьында халгын ьэм дини-мистик дцнйаэюрцшцнц, шикайэт вя кэдэрини, ьямдэ онун азад, хошбэхт ээляъэк ьаггындакы ьэсрэт вя арзуларыны экс етдирмишдир. Дювлэт вя сярвэт еьтирасына, зцлм вэ эдалятсизлийэ етираз, зэьмэт адамларына, мцсялман олмайан халглара дэрин ьюрмэт вя рэьбэт, доьрулуг, сэдагят кими нэъиб идейалары илэ Нэсими бу эцндэ бизя доьма вэ йахындыр. Буна эюрядэ Нэсими динсиз, кафир елан едиляряк дэьшэтли ъэзаландырылмасына бахмайараг, шеирлэри ьэлэ юз саьлыьындан охуъуларын вэ динлэйиъилэрин
дэрин мэьэббятини газанмыш, шаирин мэтаняти, горхмазлыьы, юз эгидяси уьрунда ъаныны гурбан вермяси ьаггында рэвайэтлэр йарадылмыш, нэинки мцсэлман Шяргиндя, ьятта христианлар, мэсэлян, ермяни шаирлэри вя ашыглары арасындада охунуб севилирди.

Мянбялярдян мялум олур ки, Нэсиминин йарадыъылыьыны эюркэмли шяргшцнаслар да йцксэк гиймятлэндирмишдирляр, ясярляри XIX ясрдэ нюгсанлы, мяьдуд шякилдэ олса да, цч дэфя няшр едилмишдир. Лакин бунунла бэрабяр ъясарятлэ демяк олар ки, Нясими ирси юз ьэгиги елми гиймэтини йалныз Совет ьакимиййэтинин гялябэсиндян сонра алмыш вэ онун ясярлэри йалныз бу дюврдя лайигинъэ халга чатдырылмышдыр. Азярбайъанда совет ьакимиййэтинин илкиллэриндэн башлайараг, халгларын мядэни ирсини юйрянмэк, йцксяк гиймэтлэндирмэк истигамятиндя Нэсиминин дя ьаггында бюйцк тядгигат вя нэшриййат ишлэри башланды. 1923-ъц илдя, йениъя няшр олунмаьа башлайан «Маариф вя мядэниййят» журналынын 1-ъи нюмрэсиндя мяшьур эдябиййатшцнас вэ йазычы Сялманн Мумтаз Нясими ьаггында олдугъа мараглы мягаля илэ чыхыш етмишдир. Бу мэгалэ elми-эдэби иътимаиййят тяряфиндэн бюйцк разылыг вэ щцсн-рэьбэт ьисси иля гаршыланды. Мэшьур йазычы вэ педагог Солтан Мяъид Гянизадянин ьэмин журналын 2-ъи нюмрэсиндэ дяръ етдирдийи «Идарэйэ мяктуб» йазысы буна эюзял сцбут ола биляр.

Бу ьадисядэн бир гядяр сонра Сялман Мумтаз бюйцк шаирин азэрбайъанъа диваныны бцтцн кечмиш няшрлэрдян да ьамцкэммэл вя даһа дцрцст шякилдэ чап етдирмишдир. Бунлара бахмайараг, Сэлман Мумтазын истяр Нясими йарадыъылыьына бахышында, истэрсэдя тэртиб етдийи диванын дилиндэ вэ цслубунда бэзи сяьвляр вэ нюгсанлар вардыр. Буда филолоэийа елминин о дюврдэки сэвиййэси бахымындан тябии иди. О заман ьялэ Нясими йарадыъылыьынын проблемляри юйрянилмямишди. Анъаг гейд олунмалыдыр ки, Сялманн Мумтаз фядакар эмэйи, няъиб вя эярэин йарадыъылыг ахтарышлары иля Азэрбайъан бядиииирсини вя ел шаирлэринин эсэрлярини мейдана чыхармагда, нэшр етмэкдэ мисилсиз эдяби-тарихи эьэмиййэти олан диггэтэ лайиг ишляр эюрдц. Бунларын ичярисиндэ Нясими ирсинин Азэрбайъанда илк дэфэ няшри вя юйрянилмэси ъидди елми вэ сийаси яьямиййэтэ маликдир. Тэкъя буну гейд етмэк кифайэтдир ки, Сялманн Мумтазын 1926-ъыилдэ няшр етдирдийи Нэсимидиваны бюйцк шаирин йарадыъылыьыны, дил-цслуб мясэлэлэрини юйрянмяк, бир чох елми эсэрляр, диссертасийалар йазмаг цчцнбу эцнлэрэ гэдяр эсас мэнбэ олмушдур вя олмагда давам едир.

О да мараглыдыр ки, Нэсиминин Шамахыда анадан олмасы ьаггында Щцсейн Эфэнди Гаибовун, Ф.Кючэрлинин фикирлэрини тясдиг етмэк вя эсасландырмаг, онун тэхэллцсцнцн Фэзлуллаь Нэими иля баьлы олдуьуну эюстэрмяк, шаирин гардашы Шаь Хянданын Шамахыда дэфн олундуьуну мейдана чыхармаг шярэфи илк дэфэ Сэлман Мумтаза гисмят олмушдур. Одур ки, Сялманн Мумтазын Нясими диванынынн яшриня йаздыьы мцгэддимяни тядгигатчылар инди дя йцксяк гиймятляндирилир. Бундан сонра азярбайъан алимляринин, йазычыларынын, бцтювлукдя зийалыларын Нэсими ирсинин юйрэнилмясиня дэрин ьявяси эетдикъэ артмагдадыр, бюйцк Нясиминин йарадыъылыьы орта вэ али мэктяблэрин програмларына дахил едилир. Эюркэмли ядябиййатшцнас Щямид Араслы артыг 1937-ъи илдян башлайараг Нэсими йарадыъылыьындан ядэбиййат дэрсликляриндэ бяьс едир, 1942-ъи илдэ

Нясими ьаггында илк елми-кцтляви әсяр олан «Фядакар шаир» адлы китабчасыны йазыр. Нясими йарадыъылыьынын тяьлили ядәбиййат тарихи китабларында әьәмиййятли йер тутур.
Щцруфизмин фялсяфи-иътимаи маьиййәти, онун азярбайъан шәраитиндә мейдана чыхмасы вә инкишафы Фязлуллаь Няиминин вя Нясиминин бу ьярякатда мцтяфәккир шаир кими хидмятләринидя илк дяфя олараг ХХ ясрдя мяьз азярбайъанлы гадын фялсяфя елмляри доктору, профессор Зцмрцд Гулузадя ясаслы сурятдя тәдгиг етмишдир.
О да мараглы факт кими гейд олунмалыдыр ки, ХХ ясрин 70-ъи илляриндя бюйцк Нясиминин анадан олмасынын 600-иллик йубилейи эцнләриндя щуманист шаирин ядяби ирсинин тарихи яьямиййяти, йарадыъылыьынын иътимаи-фәлсяфи мәнасы, ядяби-мядяни ирсинин тярягги пярвяр маьиййәти дәриндән гиймятляндирилмиш, мящз Азярбайъанда бизим зәманямиздя мцтяфяккир шаир юз ьягиги гиймятини алмышдыр.
Азярбайъан дювлятинин бюйцк гайьысы сайясиндя Нясими ирсинин юйрянилмәси, няшри, тяръцмя едиляряк милйонларъа халг кцтләләринә чатдырылмасы саьясиндя гиймятли тядбирляр эюрцлмцшдцр. Нәсиминин азярбайъанъа шеирляринин елми-тәнгиди мятни илк дәфә олараг цч ъилддә ьазырланыб няшр едилмиш, ясярляринин бир ъилдлийи, эянъляр цчцн сечилмиш шеирләри няфис шәкилдя ьазырланмыш, рубаиләри чапдан чыхмышдыр. Тарихдя илк дяфя олараг Нәсиминин сечилмиш шеирляри Бакыда вя Москвада бюйцк тиражла рус дилиндя нәшр едилмиш, ясярляриндян нцмунәлярин іэилис, франсыз, алман, ярәб, фарс дилләриндя чапдан чыхмышдыр. Бцтцн бунларын нятиъясиндя инсан пәрвярлик, азадлыг идейаларынын аловлу няьмякары олан Нясиминин юлмяз әдяби ирси, сцль вә азадлыг уьрунда мцбаризя апаран халглара чатдырылыр. Нәсими дининдян, иргиндян асылы олмайараг бцтцн бәшяр ювладына бир эюзлә бахмаг, инсанлар арасында бирлик, достлуг идейалары тәблиь етмәклә халгларын дәрин рәьбятини газанмыш, онларын гәлбиня доьма бир сяняткар кими дахил олмушдур. Мәьз бу сәбәбя эюря онун шеиринин иътимаи-естетик әьәмиййәти заман кечдикъә азалмайыр, яксиня, даьадаартыр.
Нясими тяряггипәрвәр иътимаи идеаллары, ьуманист руьу вя ьяйат севәрлийи
иля дцнйа әдәбиййатынын корифейләри сырасында шәряфли йер тутан бюйцк сюз усталарындан биридир. Щә-йатынын гайясини халгын талейи иля мюькәм баьлайан, истедадыны вә йарадыъылыг мящарятини инсанын азадлыьы вя сяадяти уьрунда мцбаризяйя сярф едян сәняткарлар, зийалылар юлмяздир. Нясими дя мящз беля сяняткарлардан олдуьу цчцн йашайыр вя дярин мяьәббәтля севилир.

Ədəbiyyat

1. İmadəddin Nəsimi (Məqalələr məcmuəsi). Azərb.SSR EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu. Бакы, Elm, 1973.

\

Резюме

Насими, пропагандируя всему человечеству равное отношение друг к другу, идеи дружбы и единства, независимо от их религии и расы, завоевал глубокое уважение народов, остался в их сердцах как родной поэт, мастер слова.

Rəyçi: dos. S.Abbasova